

The Biopolitics of Development in Border Regions: Analyzing the Contradiction Between Economic Potential and Population Sustainability (Case Study: Border Villages of Saqqez and Baneh) (Case Study: Border Villages of Saqqez and Baneh)

Afsaneh Ahmadi ¹ ✉

1. Assistant Professor, Institute of Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran. Corresponding Author, E-mail: afiahmadi@ut.ac.ir

Article Info	Extended Abstract
Article type: Research Article	Objective: In contemporary critical social inquiry, development can no longer be conceptualized merely as an economic apparatus of capital accumulation or a set of technical interventions. Rather, it operates as a constellation of biopolitical ideas and governing rationalities designed to administer, direct, regulate, and sustain human life. Within this paradigm, sustainability transcends simple continuous growth; it fundamentally concerns preserving the socio-biological viability of human settlements and imbuing daily life with meaning and material security. However, in peripheral borderlands, this imperative confronts an acute structural crisis: a profound contradiction between substantial territorial-economic potential and the material reproduction of life. In the border villages of Saqqez and Baneh counties in Kurdistan Province, Iran, demographic presence is not a neutral statistical parameter. Border populations constitute a vital “biological body” through which territorial integrity, national sovereignty, and spatial stability are materialized. Depopulation in these critical frontiers compromises national spatial resilience and accelerates what can be termed “demographic desertification.” Despite undeniable border endowments—including thriving cross-border trade, commercial marketplaces, and rich cultural traditions—these rural communities suffer severe out-migration, demographic aging, and spatial abandonment. This study examines this developmental impasse through a Foucauldian biopolitical lens. It interrogates the structural mechanisms through which centralized, top-down development policies treat border inhabitants not as active agents of spatial production, but as passive targets of administrative management, thereby divorcing border economic rents from sustainable community reproduction. Methodology: To address the research questions empirically and analytically, an applied, descriptive-analytical research design combining quantitative survey techniques with strategic planning matrices was conducted across 12 designated border villages in Saqqez and Baneh counties: Survey Instrumentation & Sampling: Data collection involved a dual-tier approach: Expert Survey (N=20N = 20N=20): Administered to regional planners and rural development specialists to calibrate, weight, and rank indicators across four principal dimensions of population sustainability: economic, socio-cultural, physical-ecological, and geographical.
Article history: Received: 17 August 2026 Received in revised form: 02 September 2026 Accepted: 12 September 2026 Published online: 18 September 2026	
Keywords: <i>Biopolitics;</i> <i>Development;</i> <i>Population</i> <i>Sustainability; Biobased</i> <i>Security; Border</i> <i>Villages; Saqqez and</i> <i>Baneh.</i>	

Household Survey (N=150N = 150N=150): Administered to residents across the 12 villages using a standardized 5-point Likert scale to assess local conditions across all four operational dimensions.

Analytical Techniques: Quantitative data were processed using SPSS. One-sample ttt-tests (test benchmark = 3.00) evaluated the status and statistical significance of population sustainability dimensions. Pearson correlation coefficients assessed systemic interdependencies among the criteria. Strategic Matrix Modeling: Internal strengths and weaknesses alongside external opportunities and threats were systematically organized using a SWOT matrix. Strategic priorities and factor interactions were quantitatively appraised through the Strategic Factor Analysis Summary (SFAS) and the Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM) to determine optimal policy interventions.

Findings: Empirical analyses demonstrate that population sustainability in the investigated border settlements is in an acutely unfavorable state across all evaluative dimensions:

Dimensional Deficits: Descriptive scoring revealed that all four pillars registered aggregate means well below the theoretical midpoint of 3.00: Geographical dimension: Mean = 2.68; Socio-cultural dimension: Mean = 2.73; Economic dimension: Mean = 1.86; Physical-ecological dimension: Mean = 1.34

Overall composite index: Mean = 2.15 (with $t=-15.335$ $t = -15.335$, $p<0.001$ $p < 0.001$ $p<0.001$). Statistical Significance:

One-sample ttt-tests confirmed the systematic nature of this instability across every single dimension ($p=0.000$ $p = 0.000$ $p=0.000$), decisively rejecting the null hypothesis and affirming that rural depopulation is structural rather than episodic. Systemic Interdependence: Pearson correlation analysis demonstrated a robust, statistically significant correlation between overarching sustainability indices and the multi-dimensional indicators ($r=0.729$ $r = 0.729$ $r=0.729$, $p<0.001$ $p < 0.001$ $p<0.001$), demonstrating that demographic decline stems from a structural and interconnected crisis rather than localized anomalies.

SWOT and SFAS Matrix Results: Strengths & Opportunities: Marked border trade volume, proximity to international boundaries, and commercial momentum constitute real potential. Weaknesses & Threats: Overriding structural handicaps include spatial isolation, fragmented alley layouts, the absence of a comprehensive cadastral land registry, unviable primitive livestock keeping within settlements, precarious low-productivity employment, and rapid youth out-migration. QSPM Strategic Prioritization: Confronted with acute structural vulnerabilities, the QSPM decisively favored Defensive Strategies (WT) over aggressive or competitive postures. Survival and structural stabilization must precede growth-oriented initiatives.

Conclusion: The empirical findings substantiate that population instability in Saqqez and Baneh is not driven by an absence of economic capacity, but by a rupture forged by the prevailing developmental discourse between border wealth and community life. While state interventions have facilitated cross-border commercial corridors and commodity flows, these mechanisms function primarily as short-term “poverty administration” rather than generative “life

production.” Commercial rents circulate rapidly toward urban centers and financial hubs rather than taking institutional root in rural production, infrastructure, or community welfare. The rural space is thus transformed into an alienated non-place—rich in trade turnover, yet deficient in living conditions.

Crucially, the absence of cadastral mapping and formal property titles denies border dwellers legal territorial anchorage, rendering their assets non-collateralizable and perpetuating tenure insecurity. Furthermore, national development agendas have long privileged an orthodox, disciplinary conception of frontier security—centered around physical barriers, surveillance, and policing—at the expense of “bio-based security.” True security is inseparable from the material capacity of subjects to reproduce life, access quality healthcare and education, anchor property rights, and anticipate a dignified, predictable future. Depopulation constitutes a silent, collective vote of exit by subjects whose daily existence is no longer viable within their territorial space. Escaping this biopolitical evacuation demands moving beyond intensified disciplinary control toward systemic, defensive spatial policies: Guaranteeing equitable distribution of essential services and public land uses across border villages; Establishing a comprehensive cadastral land register to confer formal property rights; Diversifying the rural economy from precarious informal trade to value-added, place-based production; Transforming border zones from securitized buffer spaces into self-sustaining spaces of life and dignified citizenship..

Cite this article: Ahmadi, A (2026). The Biopolitics of Development in Border Regions: Analyzing the Contradiction Between Economic Potential and Population Sustainability (Case Study: Border Villages of Saqqez and Baneh) (Case Study: Border Villages of Saqqez and Baneh). *Biopolitics and Development*, 2 (2), 22-42. DOI: [10.22034/jbpd.2026.146640.1050](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.146640.1050)

DOI: [10.22034/jbpd.2025.143022.1018](https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.143022.1018)

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan Press.

زیست سیاست توسعه در مناطق مرزی، واکاوی گسست میان ظرفیت های اقتصادی و پایداری جمعیت (مورد مطالعه: روستاهای مرزی سقز و بانه)

افسانه احمدی^۱ ^۱. استادیار، هیئت علمی موسسه جغرافیا، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. نویسنده مسئول، رایانامه: afiahmadi@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده مبسوط
نوع مقاله:	هدف: در پژوهش اجتماعی انتقادی معاصر، توسعه دیگر نمی تواند صرفاً به عنوان یک دستگاه اقتصادی
مقاله پژوهشی	انباشت سرمایه یا مجموعه ای از مداخلات فنی مفهوم سازی شود. بلکه به مثابه مجموعه ای از ایده های
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۵/۲۶	زیست سیاسی و عقلانیت های حکومتی عمل می کند که برای اداره، هدایت، تنظیم و حفظ حیات انسان
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۶/۱۱	طراحی شده اند. در این پارادایم، پایداری از رشد پیوسته ساده فراتر می رود؛ اساساً به حفظ بقای
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۲۱	اجتماعی-زیستی سکونتگاه های انسانی و معنا بخشیدن به زندگی روزمره و امنیت مادی مربوط می شود.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۲۷	با این حال، در مرزهای پیرامونی، این ضرورت با یک بحران ساختاری حاد مواجهه است: تضاد عمیق
	میان پتانسیل سرزمینی-اقتصادی قابل توجه و بازتولید مادی زندگی. در روستاهای مرزی شهرستان های
	سقز و بانه در استان کردستان، ایران، حضور جمعیتی یک پارامتر آماری خنثی نیست. جمعیت های مرزی
	یک «پیکره زیست شناختی» حیاتی را تشکیل می دهند که از طریق آن تمامیت سرزمینی، حاکمیت ملی و
	ثبات فضایی مادی می شود. تخلیه جمعیتی در این مرزهای حیاتی، تاب آوری فضایی ملی را تضعیف
	می کند و آنچه را می توان «بیابان زایی جمعیتی» نامید تسریع می کند. علی رغم مواهب مرزی انکارناپذیر
	— از جمله تجارت فرامرزی پررونق، بازارهای تجاری و سنت های فرهنگی غنی— این جوامع روستایی
	با مهاجرت شدید به خارج، سالخوردگی جمعیت و رهاشدگی فضایی رنج می برند. این مطالعه این
	بن بست توسعه ای را از منظر زیست سیاسی فوکو بررسی می کند. این پژوهش سازوکارهای ساختاری را
	به پرسش می کشد که از طریق آن ها سیاست های توسعه متمرکز و از بالا به پایین با ساکنان مرزی نه
	به عنوان کنشگران فعال تولید فضا، بلکه به عنوان اهداف منفعل مدیریت اداری رفتار می کنند و در نتیجه
	رانت های اقتصادی مرزی را از بازتولید پایدار جامعه جدا می سازند.
	روش: برای پاسخ به پرسش های پژوهش به صورت تجربی و تحلیلی، یک طرح پژوهش کاربردی،
	توصیفی-تحلیلی که تکنیک های پیمایش کمی را با ماتریس های برنامه ریزی راهبردی ترکیب می کند، در
	۱۲ روستای مرزی تعیین شده در شهرستان های سقز و بانه اجرا شد.
	ابزار پیمایش و نمونه گیری: گردآوری داده ها شامل رویکردی دو سطحی بود: پیمایش خبرگان
	(N=20): برای برنامه ریزان منطقه ای و متخصصان توسعه روستایی اجرا شد تا شاخص ها را در چهار
	بعد اصلی پایداری جمعیت: اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-بوم شناختی و جغرافیایی کالبره،
	وزن دهی و رتبه بندی کنند. پیمایش خانوار (N=150) برای ساکنان ۱۲ روستا با استفاده از مقیاس
	استاندارد ۵ نقطه ای لیکرت برای ارزیابی شرایط محلی در همه چهار بعد عملیاتی اجرا شد.
	تکنیک های تحلیلی: داده های کمی با SPSS پردازش شدند. آزمون های t تک نمونه ای (معیار آزمون =
	۳،۰۰۰) وضعیت و معناداری آماری ابعاد پایداری جمعیت را ارزیابی کردند. ضرایب همبستگی پیرسون

وابستگی‌های متقابل سیستمی میان معیارها را سنجیدند. مدل‌سازی ماتریس راهبردی: نقاط قوت و ضعف داخلی همراه با فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی به صورت نظام‌مند با ماتریس SWOT سازماندهی شدند. اولویت‌های راهبردی و تعاملات عوامل از طریق خلاصه تحلیل عوامل راهبردی (SFAS) و ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) به صورت کمی ارزیابی شدند تا مداخلات سیاستی بهینه تعیین شوند.

یافته‌ها: تحلیل‌های تجربی نشان می‌دهند که پایداری جمعیت در سکونتگاه‌های مرزی بررسی شده در همه ابعاد ارزیابی در وضعیت بسیار نامطلوبی قرار دارد: **کسری‌های ابعادی:** نمره‌دهی توصیفی نشان داد که همه چهار ستون میانگین کل بسیار پایین‌تر از نقطه میانی نظری ۳۰۰۰ ثبت کردند: بعد جغرافیایی: میانگین = ۲۰۶۸؛ بعد اجتماعی-فرهنگی: میانگین = ۲۰۷۳؛ بعد اقتصادی: میانگین = ۱۰۸۶؛ بعد کالبدی-بوم‌شناختی: میانگین = ۱۰۳۴. **شاخص ترکیبی کلی:** میانگین = ۲۰۱۵ (با- $t = ۱۵۰۳۳۵$, $p < ۰۰۰۰۱$). **معناداری آماری:** آزمون‌های t تک‌نمونه‌ای ماهیت نظام‌مند این ناپایداری را در هر بعد تأیید کردند ($p = ۰۰۰۰۰$)، فرضیه صفر را قاطعانه رد کردند و تأیید کردند که تخلیه جمعیتی روستایی ساختاری است نه مقطعی. **وابستگی متقابل سیستمی:** تحلیل همبستگی پیرسون یک همبستگی قوی و آماری معنادار بین شاخص‌های پایداری کلی و شاخص‌های چندبعدی نشان داد ($r = ۰۰۷۲۹$, $p < ۰۰۰۰۱$). که نشان می‌دهد کاهش جمعیتی از یک بحران ساختاری و به هم پیوسته ناشی می‌شود نه ناهنجاری‌های موضعی.

نتایج ماتریس SWOT و SFAS: نقاط قوت و فرصت‌ها: حجم چشمگیر تجارت مرزی، نزدیکی به مرزهای بین‌المللی و پویایی تجاری پتانسیل واقعی را تشکیل می‌دهند. **نقاط ضعف و تهدیدها:** موانع ساختاری غالب شامل انزوای فضایی، چیدمان کوچه‌های پراکنده، نبود ثبت جامع اراضی کاداستری، دامداری بدوی ناپایدار در داخل سکونتگاه‌ها، اشتغال ناپایدار و کم‌بهره‌ور و مهاجرت سریع جوانان است. **اولویت‌بندی راهبردی:** QSPM در مواجهه با آسیب‌پذیری‌های ساختاری حاد، QSPM قاطعانه راهبردهای تدافعی (WT) را بر مواضع تهاجمی یا رقابتی ترجیح داد. بقا و تثبیت ساختاری باید مقدم بر ابتکارات رشد محور باشد.

نتیجه: یافته‌های تجربی اثبات می‌کنند که ناپایداری جمعیت در سقر و بانه نه به دلیل نبود ظرفیت اقتصادی، بلکه به دلیل شکافی است که گفتمان توسعه غالب بین ثروت مرزی و زندگی اجتماعی ایجاد کرده است. در حالی که مداخلات دولتی کریدورهای تجاری فرامرزی و جریان کالا را تسهیل کرده‌اند، این سازوکارها عمدتاً به عنوان «اداره فقر» کوتاه‌مدت عمل می‌کنند نه «تولید زندگی» زایا. رانت‌های تجاری به سرعت به سوی مراکز شهری و قطب‌های مالی گردش می‌کنند و به جای ریشه دواندن نهادی در تولید روستایی، زیرساخت یا رفاه جامعه، در آنجا مستقر نمی‌شوند. فضای روستایی بنابراین به یک غیرمکان از خودبیگانه تبدیل می‌شود — غنی از گردش تجاری، اما فاقد شرایط زندگی. به شکلی حیاتی، نبود نقشه‌برداری کاداستر و اسناد رسمی مالکیت، ساکنان مرزی را از لنگرگاه سرزمینی قانونی محروم می‌کند، دارایی‌های آنان را غیرقابل وثیقه‌گذاری می‌سازد و ناامنی تصدی را تداوم می‌بخشد. علاوه بر این، دستورکارهای توسعه ملی مدت‌ها مفهوم ارتدکس و انضباطی از امنیت مرزی — مبتنی بر موانع فیزیکی، نظارت و پلیس — را به بهای «امنیت زیست‌محور» ممتاز کرده‌اند. امنیت واقعی از ظرفیت مادی سوژه‌ها برای بازتولید زندگی، دسترسی به مراقبت بهداشتی و آموزش باکیفیت، تثبیت حقوق مالکیت و

پیش بینی آینده ای شایسته و قابل پیش بینی جدایی ناپذیر است. تخلیه جمعیتی یک رأی خاموش و جمعی به خروج توسط سوژه هایی است که وجود روزمره شان دیگر در فضای سرزمینی شان قابل دوام نیست. گریز از این تخلیه زیست سیاسی مستلزم حرکت فراتر از کنترل انضباطی تشدید شده به سوی سیاست های فضایی سیستمی و تدافعی است: تضمین توزیع عادلانه خدمات ضروری و کاربری های عمومی زمین در روستاهای مرزی؛ ایجاد یک ثبت جامع اراضی کاداستری برای اعطای حقوق رسمی مالکیت؛ متنوع سازی اقتصاد روستایی از تجارت غیررسمی ناپایدار به تولید ارزش افزوده و مکان محور؛ تبدیل مناطق مرزی از فضاهای حائل امنیتی شده به فضاهای خودکفای زندگی و شهروندی شایسته.

استناد: احمدی، افسانه. (۱۴۰۵). زیست سیاست توسعه در مناطق مرزی؛ تحلیل گسست میان ظرفیت های اقتصادی و پایداری جمعیت (مورد مطالعه: روستاهای مرزی سقز و بانه). زیست سیاست و توسعه، ۲ (۲)، ۲۲-۴۲. DOI: [10.22034/jbpd.2026.146640.1050](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.146640.1050)

DOI: [10.22034/jbpd.2026.146640.1050](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.146640.1050)

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه کردستان.

۱. مقدمه

در ادبیات معاصر، «توسعه» دیگر نه صرفاً یک پروژه اقتصادی برای انباشت سرمایه، بلکه منظومه‌ای از ایده‌ها و کردارهای زیست‌سیاسی است که هدف آن مدیریت، هدایت و تنظیم حیات جمعیت‌هاست. پایداری در این چارچوب، به معنای دوام‌بخشی به این حیات و جلوگیری از فروپاشی زیستی-اجتماعی سکونتگاه‌هاست. پایداری صرفاً به معنای استمرار رشد نیست، بلکه فرآیندی است که طی آن به زندگی روزمره سوژه‌ها معنا و اعتبار بخشیده می‌شود. از این رو، توسعه پایدار را می‌توان «رابطه متقابل انسان‌ها و طبیعت در سراسر جهان» و فرآیندی برای سازگار کردن منابع، فناوری و سرمایه‌گذاری با نیازهای حال و آینده دانست (Brundtland, 2024, 14; Population data sheet, 2021). با این حال، در مناطق مرزی، این فرآیند با گسست بنیادینی میان «ظرفیت‌های سرزمینی» و «واقعیت‌های زیستی» مواجه شده است. در حالی که ظرفیت‌های سرزمینی می‌تواند جمعیت متناسبتری با شاخصهای توسعه بیافریند، واقعیت‌های زیستی نتوانسته‌اند خود را متناسب با آن نشان دهند. در اینجا منظور این نیست که تنها با ظرفیت سرزمینی و واقعیت‌های زیستی می‌توانیم گفتمان توسعه، ابژه مدیریت شدن جمعیت، اقتصاد رانت‌پذیر و فنون حکومت‌مندی را همگی با هم تحلیل نموده و علت‌های معلولی مانند تخلیه ی زیستی را تنها به یک یا چند عامل محدود نماییم بلکه مقصود این است که بر اساس ظرفیت تحقیق و با علم به محدودیت‌های آن، ناپایداری جمعیت، مصداقی از این مفاهیم است و می‌تواند به عنوان یک جز کارآمد از یک کل سیستماتیک مورد تحلیل و بررسی قرار بگیرد. از آنجا که مسائل مرزی از نظر مفهومی در قالب تئوری زیست‌سیاست توسعه قرار می‌گیرد، الگوی نظری مقاله و روح حاکم بر آن، منبعث از کتاب زیست‌سیاست توسعه میشل فوکو است که در آن مسائلی را در رابطه با فلسفه سیاسی و سیاست‌های اجتماعی مطرح می‌کند. فوکو معتقد است به پرسش‌های زیست-سیاست توسعه باید دقیقاً پاسخ داده شود که چرا آرایش فضایی جمعیت در نواحی مختلف کشور بدین شکل است و چه راه‌هایی برای بهبود آن است؟

مطابق نظریه فوکو، ساختارهای قدرت در جهان معاصر به شکلی فزاینده با مدیریت زندگی به خودی خود درگیر شده‌اند به همین خاطر زیست‌سیاست به معنای حکومت بر موجودات زیستی با تأکید بر سلامت، بهره‌وری و بازتولید آنها به شیوه‌ای است که در خدمت اهداف وسیع‌تر اقتصادی و سیاسی باشد. (فوکو، ۲۰۰۴: ۱۴). از نظر تعمیم عدالت اجتماعی و تعادل بیشتر سطح زندگی در روستاهای مرزی برای توزیع مطلوب جمعیت در سرزمین و هدایت رشد سازماندهی مراکز جمعیتی و مساعدسازی محیط به منظور خوداتکایی هرچه بیشتر در محصولات اساسی کشاورزی، توسعه جامعه روستایی، پایداری جمعیت جایگاه مهمی را در توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور و آمایش سرزمین به خود اختصاص می‌دهد.

توسعه پایدار به مثابه رویکردی نوین در برنامه ریزی و توسعه روستایی محسوب می‌شود. توسعه روستایی نیز برخلاف گذشته، در چارچوب رهیافت مطلوب (توسعه پایدار روستایی)، مبتنی بر رویکردی کل‌نگر و نظامی است که دربردارنده ابعاد و مؤلفه‌های بنیادین شکل‌دهنده نظام توسعه روستایی و هم‌پیوندی موزون میان آنهاست (ابعاد بوم‌شناختی محیطی، اجتماعی، اقتصادی، و نهادی) و موزون از آن رو که هر بعد اهمیت خاص خود را داشته، قابل حذف یا تقلیل به نفع دیگری نیست. تلقی جمعیت‌انسانی به مثابه جزئی از زیست‌بوم و در عین حال، محوریت

انسان به مثابه عنصر اصل برقرارکننده توازن، شرط اصلی تحقق اهداف توسعه در هر کدام از ابعاد تعیین‌کننده نظام پایداری روستایی است (Planning Conversational and Planning for Committee Planning Rural, 2003) در جغرافیا و پژوهش‌های آن، زیست‌سیاست بر اساس سنت‌های نظری اختیارگرایی ویدال دولابلاشی به کار برده می‌شود که بر اصل اختیار انسان (حکومتها) استوار است. در این اصل، مفاهیم زیستی و قوانین جغرافیایی مقهور و تحت فرمان اراده‌ی انسان و حکومت‌های منتخب آنان است مثلاً می‌تواند تصمیم بگیرند تراکم بیولوژیک در نقطه‌ای از پهنه سرزمینی بالا باشد یا متوسط یا پایین. در این سنت نظری روابط به صورت تئوری تعریف شده و واقعیت‌های زیستی نیز آن را روایت می‌کنند.

پایداری ابعاد مختلف فنی، مالی، اقتصادی، اجتماعی، تشکیلاتی و اکولوژیکی دارد (Rezvani, 2003:232) دوام و پایداری هر روستا در گرو پایداری جمعیت آن است و از همین رو علت تخلیه و متروک شدن بسیاری از روستاهای کشور، عملاً سایر برنامه‌ریزی‌ها را بی‌معنا می‌کند (Langroudi Motiee, 2002) توزیع مناسب و عادلانه، مصرف عقلانی و بهینه از منابع مادی و طبیعی و کالاهای مورد نیاز زندگی و صرفه‌جویی در استفاده از منابع کمیاب زندگی، مرتبط با بعد اقتصادی توسعه پایدار می‌باشد و از آنجایی که هدف توسعه پایدار، توزیع برابر فرصتها و برقراری عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از منابع است، عمدتاً با عوامل اقتصادی در ارتباط است. بر همین اساس پایداری در اقتصاد را می‌توان در ایجاد رشد عادلانه و متوازن جامعه انسانی، تضمین بهره‌مندی تک‌تک انسان‌ها در طول زمان، بدون وارد آوردن خدشه به منابع زیستی، طبیعی و فرهنگی تعریف نمود (Abdolhosseinpoor, 2007: 5 and Jafarian)

توسعه پایدار در سالهای پایانی قرن بیستم به عنوان یکی از مباحث محوری و مهم، جهان را تقریباً در همه عرصه‌های حیات بشری همچون فقر، نابرابری، آموزش و بهداشت، محیط زیست، حقوق زنان و کودکان، آزادی ملتها و نیز صنعت و سیاست و اقتصاد و همکاریهای بین‌المللی و جز این‌ها تحت تأثیر قرار داد و به عنوان گستره‌های نو با داعیه پاسخ به معضلاتی که چرخه حیات و طبیعت و نوع بشر را به مخاطره افکنده‌اند، در عصر جدید مطرح شده است (Badari et al, 2012) توسعه پایدار بر آن است تا از طریق توسعه اقتصادی، پیشرفت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری محیطی، جامعه انسانی را به سوی یک دنیای خوب و زیست‌محیط قابل دوامی رهنمون سازد (Khosrowbigy, 2011) توسعه پایدار در صورتی تحقق می‌یابد که همپوشانی بین لایه‌های بوم‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی ایجاد شود؛ این بدان معنی است که باید هر کدام از نظامها و زیرنظامهای بوم‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی به حدی مطلوب از پایداری دست یابند تا بتوان در مورد پایداری به قضاوت پرداخت (2010, Taheri Poor) امروزه، توسعه پایدار بر اساس پایداری جمعیت، رویکردی نوین در برنامه ریزی و توسعه روستایی محسوب می‌شود (shooghi, 2011:2) اما در حال حاضر، سهم زیادی از چالشهای توسعه مربوط به عرصه های روستایی است (Rostami and Tavakoli, 2013: 64)

عوامل گوناگون همچون عوامل محیطی، نارساییهای اجتماعی، اقتصادی و مسائل نهادی - سازمانی بر این ناپایداری مؤثرند (Saeedi, 2010). در این میان، عامل اقتصادی در قالب یک عامل مهم در حوزه جغرافیای انسانی برای بیان رشد، تعالی و یا افول و نابودی یک جامعه (Fesharaki, 1955: 55) و نیز یکی از ابعاد مطرح

شده در تغییر سیمای اقتصادی سرزمین، از مهم ترین عواملی است که در ناپایداری و افول سکونتگاههای روستایی مؤثر بوده و نزد روستاییان انگیزه‌ای قوی برای ترک روستاست. (Saeedi, 2011: 29)

پایداری نظام های اقتصادی به معنی تقویت مبانی اقتصاد و دستیابی به امنیت اقتصادی از نظر دسترسی به معیشت پایدار، در امور مستمر و باثبات، اشتغال سودمند و منابع مالی قابل اتکا و در نهایت، فناوری مقتضی و همساز با محیط با بهره برداری از منابع انسانی است (Masom Ghadiri, 2011: 10) اسپنگبرگ پایداری اقتصادی را ایجاد و حفظ درآمد دائمی و با ثبات برای افراد جامعه، بدون کاهش و زوال سرمایه‌ها و ذخایر می‌داند. وی معتقد است که اقتصاد زمانی پایدار است که به پایداری سیستمهای طبیعی، اجتماعی و انسانی آسیب وارد ننماید. (Spangenburg, 2005: 59)

علاوه بر این برخی معتقدند که تفکیک روشنی بین بسیاری از شاخصهای اجتماعی و اقتصادی سنجش پایداری وجود ندارد و از این رو قائل به شاخصهای مشترک و اختصاصی در این زمینه هستند و معتقدند در ارزیابی پایداری اقتصادی بایستی به مولفه‌های غیراقتصادی نظیر نیازهای انسانی، رفاه، آموزش، سلامت و غیره توجه شود (Raeesi, 2008: 120) در رهیافت های جدید به منظور سنجش پایداری توسعه در کشورهای مختلف، سازمان ملل شاخص های اقتصادی را به شرح زیر ارائه داده است: شاخص های اقتصادی شامل: وابستگی و استقلال اقتصادی، انرژی، الگوهای تولید و مصرف، مدیریت فاضلاب، حمل و نقل، معدن، ساختار اقتصادی و توسعه، تجارت و بهره ور (Nation United, 1996: 12) عامل اصلی پایداری اقتصاد روستایی، توانمندی روستاییان و نظام تولید روستایی در برابر قدرت بازار، چالشهای حاصل از تغییر و تحولات بازار و مخاطرات محیطی است. تنوع تولید، ثبات قیمت محصولات، رشد مداوم تولید، کنترل و مقاومت در برابر عوامل مخرب طبیعی و آگاهی از نوع و چگونگی تولید محصولات لازمه اقتصاد پایدار است. (Barrett and Santos, 2010: 1794).

در نواحی مرزی شهرستان‌های سقز و بانه، جمعیت صرفاً یک متغیر آماری نیست؛ بلکه «بدنه زیستی» است که امنیت و حاکمیت بر فضا را معنا می‌بخشد. ماندگاری جمعیت در این نواحی، علاوه بر تثبیت امنیت، در کاهش آسیب‌پذیری فضایی و تقویت انسجام سرزمینی نقش محوری دارد. با این حال، یکی از بحران‌های جدی در ایران، «تخلیه زیستی» سکونتگاه‌های روستایی در نوارهای مرزی است (قاسمی، ۱۳۹۵: ۲۷). تخلیه زیستی یکی از مهمترین مصادیق زیست سیاست توسعه میشل فوکو است. در اندیشه ی فوکو زیست سیاست، مصادیق گوناگونی وجود دارد که در این مقاله برای منطقه ی مورد مطالعه، تخلیه زیستی مد نظر و شاکله تحقیق بر آن استوار است. لذا سایر ابعاد آن مورد نظر نیست و اگر از آنها بحث می شود، صرفاً به علت تداخل مفهومی و در جهت تکمیل نظریات مرتبط با تخلیه ی زیستی است.

آمارهای نگران‌کننده نشان می‌دهد که سهم جمعیت روستایی کشور از ۷۹ درصد در سال ۱۲۸۰ به حدود ۲۵ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پیش‌بینی‌های مرکز آمار ایران و سازمان ملل حاکی از آن است که ایران در دهه‌های آتی با کاهش مطلق جمعیت روستایی و سالخوردگی شدید ساختار سنی مواجه خواهد شد؛ به‌طوری که میانه سنی روستاییان از ۲۳ سال در ۱۳۸۵ به ۳۷ سال در ۱۴۱۰ خواهد رسید (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۱؛ مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵؛ گزارش جمعیت‌شناسی سازمان ملل، ۲۰۱۸). در هر نقطه جغرافیایی لازم است بر اساس توان محیطی و ظرفیت های موجود، جمعیت متناسب با آن در نظر گرفته شود. بالاتر از جمعیت متناسب تراکم بیولوژیکی و فشار بر

محیط می‌آفریند و پایین‌تر از آن نیز به بیابان‌زایی جمعیتی منجر می‌شود (کتابی، ۱۳۸۷: ۲۵) این روند «بیابان‌زایی جمعیتی» در مناطق مرزی سقز و بانه، گویای شکست گفتمان‌های توسعه دولتی در پیوند زدن معیشت مرزنیسان به حیات پایدار است. جمعیت متزلزل و نوسانی در این مناطق، نه تنها امکان برنامه‌ریزی میان‌مدت را سلب می‌کند، بلکه این فضاها را به «مناطق خاکستری» و آسیب‌پذیر مبدل می‌سازد. مسئله اصلی این پژوهش، واکاوی این گسست است که چرا علیرغم وجود پتانسیل‌های اقتصادی و مرزی، پایداری جمعیت در روستاهای سقز و بانه در سطح نامطلوبی قرار دارد؟ این پژوهش با نگاهی زیست‌سیاسی، تلاش می‌کند تا راهبردهای ارتقای امنیت را از طریق «تثبیت حیات» و پایداری جمعیت بازخوانی کند.

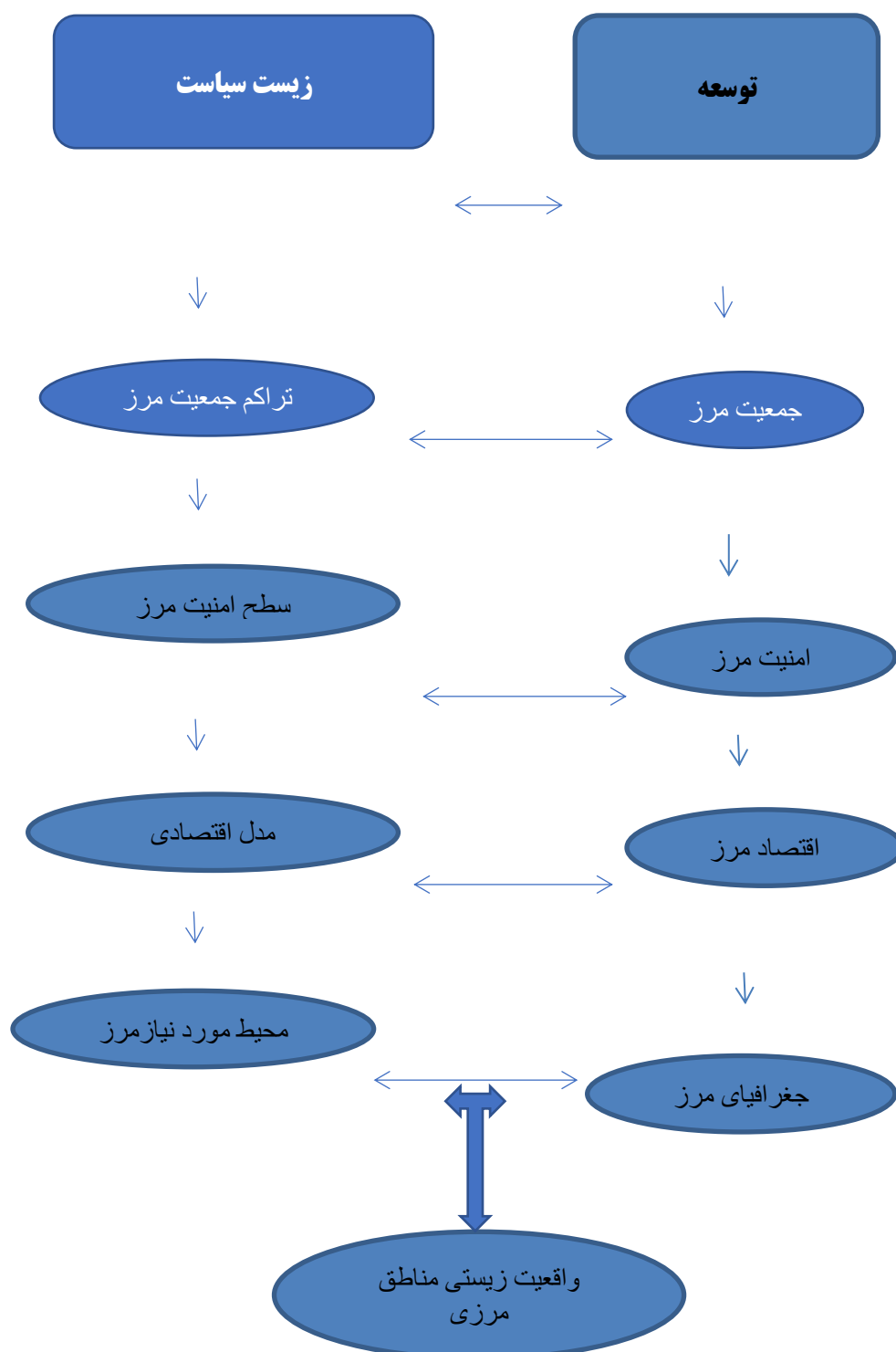
۲. مبانی نظری

۱-۲. **تحركات جمعیتی و منطق طرد در توسعه:** در کشورهای در حال توسعه، مهاجرت روستا-شهری بیش از آنکه محصول صنعتی شدن باشد، نتیجه «تولید نابرابری» و منطق طرد در برنامه‌ریزی‌های مرکز-محور است. خروج جوانان از روستا و سالخوردگی ساختار جمعیتی، محصول تفاوت وزن گزینه‌های اقتصادی میان مرکز و حاشیه است (22: Cadwallader, 2022). از منظر نظریه سرمایه انسانی، مهاجرت ابزاری برای بهبود موقعیت افرادی است که منابع اجتماعی بیشتری دارند (Garasky et al, 2010)، اما در مناطق مرزی، این تحرک جغرافیایی اغلب به معنای از دست دادن سرمایه‌های انسانی امنیت‌ساز است (Stockdale, 2004). در اینجا رابطه‌ی پایداری جمعیت و مرز به وجود می‌آید که یکی از سنج‌های ضریب همبستگی در تحقیق حاضر است.

۲-۲. **تصویر ذهنی و سیاست زندگی روزمره:** هویت‌مندی و پایداری جمعیت با «حس تعلق به مکان» گره خورده است. «مکان‌های زندگی روزمره» همان جاهایی هستند که سوژه‌ها در آن زیست می‌کنند (Felski, 1999) و هرگونه گسست در کیفیت این زیست (از بیکاری تا فقدان خدمات کالبدی)، تصویر ذهنی روستا را مخدوش کرده و انگیزه ماندگاری را از بین می‌برد (Rubenstein, 1992 & Parmalee). در مناطق مرزی مورد مطالعه، نفوذ فرهنگ شهری و فقدان زیرساخت‌ها، روستا را به فضایی «نا-مکان» مبدل کرده که در آن پیوند میان سوژه و سرزمین سست شده است (Putnam, 2000; Trell et al., 2012).

۳-۲. **پیوند زیست‌سیاسی جمعیت، توسعه و امنیت:** امنیت در مناطق مرزی، تابعی از «کیفیت جمعیت» (سواد، سلامت و مهارت) و «کمیت پایدار» آن است (صرامی، ۱۳۹۸). امنیت پایدار زمانی محقق می‌شود که جمعیت به عنوان یک عامل فعال در تولید فضا مشارکت داشته باشد. در گفتمان زیست‌سیاست، جمعیت نه ابژه‌ی کنترل، بلکه منبع اصلی قدرت و امنیت است (احمدی‌فر، ۱۴۰۳). پایداری جمعیت به معنای اطمینان از این است که یک منطقه با خطر «تخلیه سکنه» مواجه نشود؛ چرا که فضای خالی از جمعیت، فضایی مستعد برای ناامنی و مداخلات خارجی است. در اینجا رابطه مستقیمی بین زیست‌سیاسی جمعیت، توسعه و امنیت شکل می‌گیرد که مدل مفهومی تحقیق بر این روابط استوار است.

۲-۴. پایداری جمعیت در افق توسعه: مفهوم توسعه پایدار (برآمده از اجلاس زمین و راهبردهای IUCN) بر تجدید حیات رشد اقتصادی توأم با پایداری جمعیت تأکید دارد. در این پژوهش، رابطه میان جمعیت و توسعه دوسویه دیده می‌شود: از یک سو توسعه باید بستر ماندگاری جمعیت را فراهم کند و از سوی دیگر، جمعیت پایدار، شرط لازم برای تحقق اهداف توسعه است. برقراری تعادل میان افزایش امکانات زندگی و پایداری جمعیت در نوار مرزی سقز و بانه، هدف غایی این واکاوی راهبردی است تا از مسیر تحلیل SWOT و مدل QSPM، راهکارهایی برای پیوند دوباره «زیست» و «سیاست» در این مناطق ارائه گردد. شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق (ماخذ: نگارندگان)

۳. روش‌شناسی

به طور کلی مسئله پایداری جمعیت و مطالعات جمعیت شناختی برای برنامه‌ریزان، اقتصاددانان، جامعه‌شناسان و... همواره جذاب بوده است با بررسی‌های انجام گرفته می‌توان گفت که مطالعات انجام شده در محورهای ذیل بوده است:

جدول ۱. محورهای تحقیقاتی مطالعات پایداری جمعیت

ردیف	محور تحقیقاتی	موضوع	روش کار	نتیجه
۱	جمعیت‌شناختی	بررسی موضوع‌های صرف جمعیت‌شناسی	نظری، آماری و ریاضی	به دست آوردن اطلاعات خام جمعیتی مورد نیاز در برنامه
۲	توسعه شهری	انجام کارهای تحقیقاتی در زمینه توسعه شهری و باید و نبایدهای آن	نظری و کتابخانه‌ای، پیمایشی	ارائه الگوهای توسعه شهری با تاکید بر تجربه‌های جهانی
۳	مهاجرت	بررسی صرف مقوله مهاجرت با تاکید بر مهاجرت	پیمایشی و تحلیلی	ارائه دلایل مهاجرت‌های روستا شهری برای تصمیم‌گیران
۴	توسعه پایدار	تحقیق در چارچوب ادبیات توسعه پایدار با تاکید بر برنامه ریزی ناحیه‌ای	توصیفی تحلیلی	تبیین و تشریح مقوله پایداری در توسعه
۵	ماندگاری جمعیت	تحقیق در زمینه ارزش جمعیت به عنوان یکی از الزامات توسعه	تحلیلی و پیمایشی	برجسته سازی نقش جمعیت در توسعه پایداری آن

ماخذ: نگارندگان

نمونه‌هایی از تحقیقات انجام شده در حوزه پایداری جمعیت روستایی شهری انجام شده که به طور خلاصه در جدول ذیل آورده شده است:

جدول ۲. تحقیقات انجام شده در حوزه پایداری جمعیت روستایی شهری

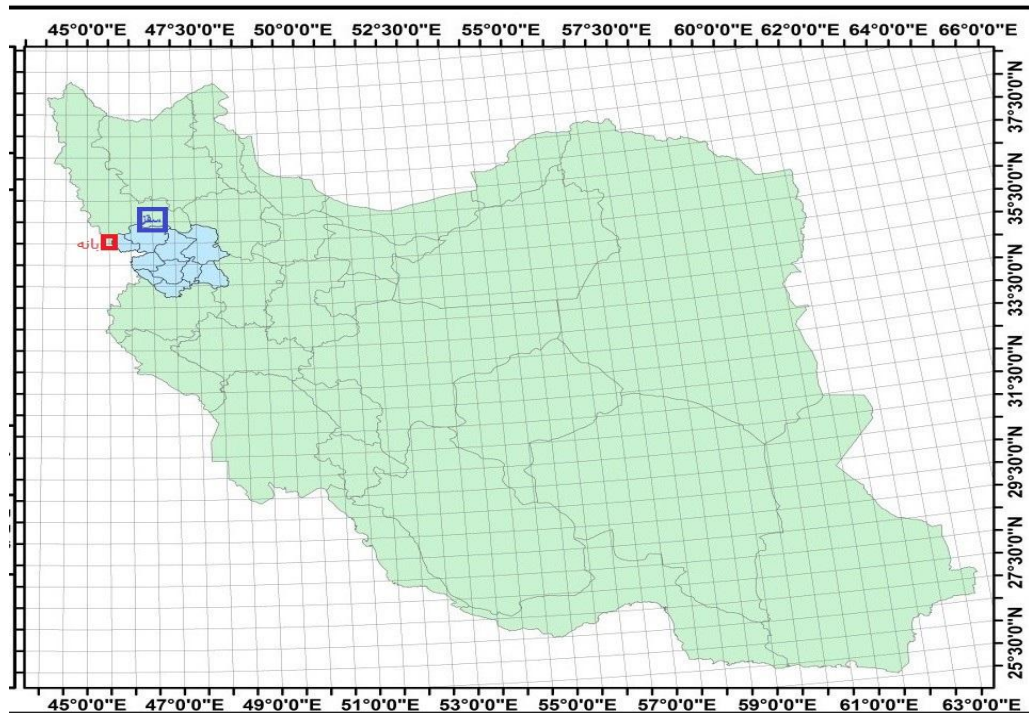
نام محقق	سال	عنوان تحقیق	روش کار	تحلیل نقاط قوت	تحلیل نقاط ضعف	نتیجه
نوری و همکاران	۱۳۹۲	بررسی نقش کشاورزی در پایداری جمعیت روستایی	توصیفی تحلیلی	ارائه ی تحلیل موفق از اهمیت پایداری جمعیت در نواحی روستایی، بررسی روشمند مقوله‌های پایداری، تبیین دقیق شاخص‌های اقتصادی	تاکید بیش از حد بر مقوله ی اقتصاد کشاورزی، ارائه وزن مهاجرتی تک عامل اقتصادی و تسلط آن بر فضای تحقیق	شاخص‌های اقتصادی و زیر بنایی در زمینه ناپایداری جمعیت و روند افزایش مهاجرت تاثیر گذار بوده است و باعث ناپایداری جمعیت روستایی گردیده است.
حسین صرامی	۱۳۹۸	رابطه امنیت و جمعیت	فراتحلیل	انتخاب درست متغیرهای تحقیق، بهره گیری از نتایج تحقیقات مشابه و ارائه فراتحلیل در روند تحقیق، سنجش صحیح رابطه ی متغیرها، ارائه ی بحث کیفی سازی جمعیت و تاکید بر آن	کلی‌نگری بر موضوعات امنیت و جمعیت، تاکید بیش از حد بر بعد نظامی امنیت، عدم بسط و توسعه ی گویه های متغیرهای تحقیق	رابطه ی صحیح و منطقی بین جمعیت کشور و تعداد نیروهای بازدارنده نظامی وجود دارد. بعد از تامین تعداد کمی جمعیت خصوصا در نوارمرزی و اطمینان از پایداری آن لازم است به سمت کیفی سازی جمعیت حرکت شود.
بدری و همکاران	۱۳۹۰	تحلیل سلسله مراتب جمعیتی در استان کردستان	روش رتبه-اندازه و	بهره گیری از روش تحقیق مناسب متغیرهای تحقیق،	تاکید بیش از حد بر نقاط کم جمعیت روستایی، عدم تدوین	برای رسیدن به پایداری جمعیتی و توسعه پایدار بهتر است توازن منطقه ای

مدل تعدیلی به‌فروز	تدوین دقیق نحوه ی کشش در سکونتگاههای استان	چشم انداز کشش جمعیتی برای روستاها و شهرهای کوچک	به نفع روستاها و شهرهای کوچک تعدیل یابد
بررسی عوامل موثر بر ماندگاری جوانان شهرستان اهر	۱۳۹۲	توصیفی- تحلیلی	عدم توجه به موضوعات کلیدی در پایداری جمعیت مانند اشتغال و افزایش سطح درآمد و متنوع سازی اقتصادی
نقش دهیاری ها در پایداری جمعیت سکونتگاههای روستایی	۱۳۹۳	پردازش شاخص های پایداری جمعیت، مبانی نظری قوی و روش تحقیق متناسب با اهداف	دهیاری ها با ثبت و ضبط اطلاعات و تحلیل نقاط ضعف و قوت جمعیتی می توانند زمینه پایداری جمعیت روستایی را فراهم آورند
مهاجرت و سالخوردگی جمعیت روستایی ایران چالشی فراروی توسعه پایدار روستایی	۱۳۹۱	جمع آوری روشمند اسناد و مدارک متقن در رابطه با جمعیت شناسی- بهره گیری از روشهای کمی برای تحلیل تحرکات جمعیتی	عدم نگرش همه جانبه بر تئوری های توسعه ی پایدار روستایی، عدم در نظر گیری تکنولوژی های جدید در فرآیند کاشت، داشت و برداشت محصولات کشاورزی
توسعه و جمعیت: تحلیل روند کاهش جمعیت مبتنی بر رویکرد توسعه محور (مطالعه شهرستان سروآباد در استان کردستان)	۱۴۰۴	استفاده از روشهای هدفمند و پاسخگو در رابطه با متغیرهای تحقیق، تبیین ویژگیهای محلی مردم و ظرفیت های مشارکت مردمی	ارائه ی الگوی محلی برای توسعه ی پایدار بدون در نظر گرفتن طرح های فرادست در سطح منطقه ای و کشوری، عدم توجه به کیفی سازی در فرایند پایداری جمعیت.
توسعه حمایتی با مشارکت و حمایت دولت و نهادهای آن، مردم محلی و نهادهای و انجمن های شهرستان قابل حصول است تا بتوان در عرصه های اجتماعی، سیاسی، زیست محیطی، فرهنگی و اقتصادی و مهم تر جمعیتی، پایداری را محقق ساخت.			

ماخذ: نگارندگان

معرفی منطقه مورد مطالعه

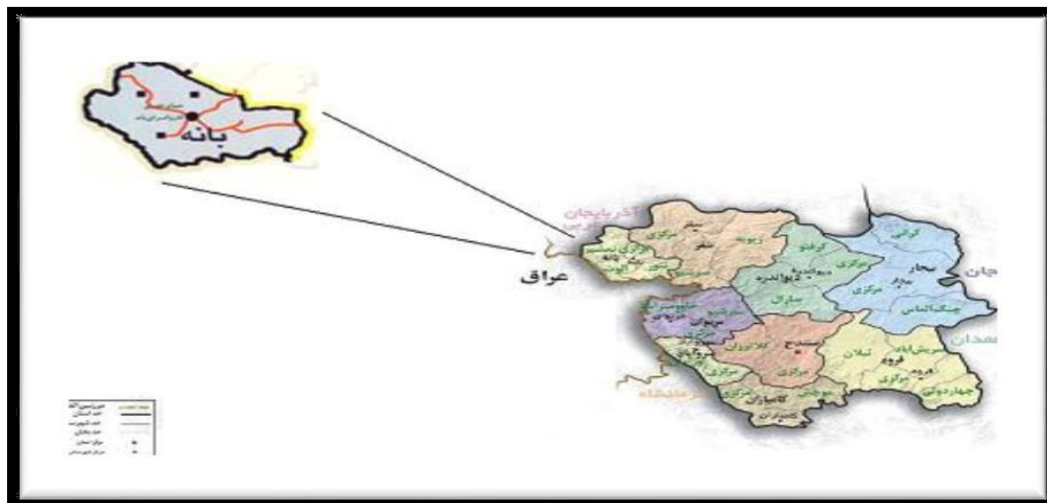
شهر سقز در شمال استان کردستان در ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی واقع شده است. این شهرستان از شمال، شمال شرق و شمال غرب به استان آذربایجان غربی، از غرب و جنوب غربی به شهرستان بانه، از جنوب به کشور عراق، از جنوب شرق به مریوان و از شرق به دیواندره محدود می گردد. (فرهنگ آبادیها، ۱۳۸۵، ۳).

نقشه ۱. نقشه موقعیت شهرستان سقز و بانه در کشور و استان

ماخذ: دفتر تقسیمات کشوری استانداری کردستان، ۱۴۰۵

شهرستان بانه به مرکزیت شهر بانه یکی از شهرستانهای نه گانه استان کردستان میباشد. شهرستان بانه در منطقه کوهستانی و جنگلی در غرب استان کردستان واقع شده است. این شهرستان از شمال به ارتفاعات گورگ و از شرق به خورخوره و از غرب به جلگه منطقه شلیر و قزلجه و از جنوب به ارتفاعات بین دره شلیر و بانه محدود می شود. موقعیت جغرافیایی آن در نقشه زیر نشان داده شده است.

نقشه ۲. موقعیت شهرستان سقز و بانه در استان کردستان

ماخذ: دفتر تقسیمات کشوری استانداری کردستان، ۱۴۰۵

نقشه ۳. موقعیت روستاهای مورد مطالعه در استان کردستان

ماخذ: دفتر تقسیمات کشوری استانداری کردستان، ۱۴۰۵

بر اساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت بانه در نقاط شهری ۹۰۳۰۴ نفر و در مناطق غیر شهری ۴۲۲۶۱ نفر است. در طول نوار مرزی شهر بانه با عراق دو دسته روستاها وجود دارد: روستاهایی که در ارتباط مستقیم با بازارچه ها قرار دارند و روستاهایی که دور از بازارچه می باشند و بیشتر آنها را باغداران و کشاورزانی تشکیل می‌دهند که معیشت آنها در حد پائینی قرار دارد. موقعیت جغرافیایی این منطقه از جنبه های گوناگونی در چگونگی و روند شکل گیری تجارت مرزی نقش داشته و از علل و بسترهای ظهور این پدیده در منطقه بوده است. یکی از این جنبه‌ها، از یک طرف مسافت و فاصله زمانی مکانی این منطقه مرزی با مرکز کشور و از طرف دیگر مسافت و فاصله این منطقه با نقاط مسکونی و مبادلاتی کشور عراق است. بعد فاصله زیاد مرکز از مرزها به مثابه عاملی بوده است که به طور غیرمستقیم از طریق عدم امکان نظارت‌های سخت و سخت از جانب قدرت مرکزی بر مسئولین ناظر بر ورود و خروج کالا و ارتباطات مرزی در منطقه، به نوعی باعث تسریع هرچه بیشتر روند ظهور تجارت مرزی در منطقه بوده است. در این مطالعه روستاهای خوشه دره، سوته، سیانزار، حاجی ممدان، هرمیدول و مام سیف‌الدین (شهرستان سقز) و روستاهای بلکی، چمپارو، سربرد، سرداو، سوراو و سیسارک (شهرستان بانه) که در نوار مرزی واقع شده اند مورد مطالعه قرار گردد.

۴. روش‌شناسی

روش تحقیق به کار رفته در این پژوهش از نظر هدف از نوع کاربردی است. زیرا در پی ارائه یک الگوی کاربردی برای جمعیت پایدار است. جمع آوری اطلاعات به صورت توصیفی پیمایشی از نوع تبیینی تحلیلی می‌باشد. از دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. در مرحله بعدی که تجزیه و تحلیل یافته‌ها و طبقه بندی آنها است با استفاده از مدل (SWOT) اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و بر همین مبنا نتیجه حاصل پاسخ سوالات ارائه شده است. در این تحقیق بخش اصلی داده‌ها از طریق پرسشنامه گردآوری می‌گردد. این تحقیق دارای دو پرسش نامه می‌باشد ابتدا پرسشنامه شماره (۱) برای ۲۰ نفر از متخصصان (۵ نفر با تخصص برنامه ریزی روستایی، ۵ نفر از متخصصین توسعه، ۵ نفر با تخصصهای امنیتی و ۵ نفر با تخصصهای اقتصادی) تهیه می‌شود. سپس پرسش نامه متخصصین تحلیل و شاخص های جمعیت پایدار وزن دهی، استاندارد و نهایتاً رتبه بندی می‌شوند. بر اساس نتایج پرسش نامه متخصصان پرسشنامه شماره (۲) به تعداد ۱۵۰ نفر در چهار بعد مهم پایداری جمعیت یعنی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و جغرافیایی پرسشنامه‌ای طراحی می‌شود در قالب ۵ طیف گزینه‌ای (لیکرت) خیلی زیاد، زیاد، تاحدوی، کم و بسیار کم علامتگذاری کنند. جامعه ی آماری ۱۲ روستای مورد مطالعه، تعداد ۱۲۱۰ نفر (۲۴۰ خانوار) (واحد تحلیل خانوار ، ویژگی جمعیتی برای پاسخ دهندگان قرار گرفتن در بازه ی سنی ۶۴-۱۵ سال است. به منظور تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق، جهت آزمون و سنجش مولفه ها برای به دست آوردن ضریب همبستگی متغیرها از نرم افزار SPSS (ضریب همبستگی پیرسون) استفاده می شود. این افراد دارای مشخصه‌های جمعیتی ذیل بوده‌اند: محدوده ی سنی ۱۵ تا ۶۴ سال، بدون محدودیت جنسیتی (زن و مرد)، دارای سابقه ی ۵ سال و بیشتر سکونت در روستاهای مرزی، بدون محدودیت تحصیلات، پراکندگی مناسب در سطح روستاهای مورد مطالعه داشته باشند. در این تحقیق با توجه به ماهیت آن، حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران محاسبه شده است. شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش تصادفی است. نمونه های مورد نظر بر اساس پراکندگی جغرافیایی بر اساس تناسب جمعیتی ۱۲ روستا و به طور تصادفی انتخاب شدند. روستاهای مورد مطالعه نیز با استفاده از نظرات ۲۰ متخصص ذکر شده در حوزه‌های اقتصادی، توسعه، برنامه ریزی روستایی و امنیتی بر اساس تجربه آنها در رابطه با تحرکات جمعیتی روستاهای مربوطه انتخاب شده است.

در رابطه با پایایی آزمون برازش داده‌ها و تعیین میزان اعتماد یا پایایی و اعتبار یا روایی در تحقیقات اجتماعی و اقتصادی از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا اندازه‌گیری مطلوب آن است که نتایج حاصل از آن اولاً دقیق و صحیح باشد، یعنی بیانگر تفاوت‌های حقیقی در واقعیت یا پدیده مورد اندازه‌گیری باشد و ثانیاً مبین همان صفت یا صفاتی باشد که مورد نظر محقق بوده است. در روایی سعی می گردد مشخص شود که آیا نتایج حاصل از اندازه‌گیری توسط یک ابزار مشخص قابل اعتماد است یا خیر؟ بنابراین در این تحقیق برای افزایش روایی آن، از روش و تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان درباره سؤالهای تحقیق جهت مشخص کردن اینکه سؤالات از نظر محتوایی و صوری تا چه میزانی معرف محتوا و هدفهای پژوهش است. و برای پایایی محقق از یک سری روشها یا ابزارهایی استفاده می‌کند که مهمترین این روشها عبارتند از: ۱- روش بازآمایی ۲- روش موازی یا آزمون همتا ۳- روش دو نیمه کردن ۴ روش کودر ریچاردسون ۵- روش آلفای کرونباخ. بسیاری از این روشها قابل محاسبه با نرم افزار SPSS می باشند اما به دلیل اینکه استفاده از ضریب آلفای کرونباخ از عمومیت

بیشتری بر خوردار است لذا ما نیز در این تحقیق از این روش استفاده نموده که ضریب کل آلفا بدست آمده ۰/۸۲۵ می باشد.

۴. یافته ها

بر اساس مطالعات میدانی و بررسی‌های انجام گرفته و همچنین نظر خواهی از متخصصین حوزه جمعیت‌شناسی و توسعه روستایی می‌توان گفت که روستاهای مرزی شهرستان‌های سقز و بانه نتوانسته است از ظرفیت‌های اقتصادی، گردشگری، مرزی و... برای رسیدن به یک جمعیت پایدار استفاده نماید

جدول ۳. میانگین نمرات شاخص های یادداری جمعیت در روستاهای مرزی در ۱۲ روستای مورد مطالعه

ردیف	بعد	تعداد	میانگین
۱	بعد جغرافیایی	۱۵۰	۲/۶۸
۲	بعد اجتماعی - فرهنگی	۱۵۰	۲/۷۳
۳	بعد اقتصادی	۱۵۰	۱/۸۶
۴	بعد کالبدی (اکولوژیکی)	۱۵۰	۱/۳۴
میانگین کل نمرات ابعاد چهار گانه پایداری جمعیت روستایی			۲/۱۵۲

مآخذ: یافته های تحقیق

اگر در نمرات حاصله از پرسش نامه دقت کنیم به صورت توصیفی نیز در می‌یابیم که عموماً شاخص‌ها از ۵ نمره، نمرات پایین‌تر از ۳ گرفته‌اند و میانگین نمرات ۱۵۰ نفری که به هر سوال پاسخ داده‌اند ۲/۱۵۲ می‌باشند. نمره، رتبه و وزن شاخص‌ها به روش «جمع رتبه‌ای» با استفاده از نظرات ۲۰ متخصص حوزه برنامه ریزی روستایی در ابعاد چهارگانه انجام شده است.

جدول ۴. نمره، رتبه و وزن شاخص ها به روش «جمع رتبه ای» با استفاده از نظرات ۲۰ متخصص حوزه برنامه ریزی روستایی در ابعاد چهارگانه

ردیف	ابعاد پایداری جمعیت در روستاهای مرزی	نمره از ۲۸۰	رتبه شاخص	وزن شاخص	استاندارد
۱	جغرافیایی	۲۴۳	۴	۰/۱۲	۰/۱۰۸
۲	اجتماعی - فرهنگی	۲۳۵	۳	۰/۲	۰/۰۹۱
۳	اقتصادی	۲۲۵	۲	۰/۲۸	۰/۰۸۳
۴	کالبدی اکولوژیکی	۲۲۰	۱	۰/۴	۰/۰۴۱

مآخذ: یافته های تحقیق

برای سوال اول آزمون t تک نمونه ای برای مقادیر جمع شده هر چهار بعد جغرافیایی، فرهنگی اجتماعی، اقتصادی و محیطی و همچنین برای مجموع ابعاد محاسبه و برآورد شده است.

جدول 5. نتیجه آزمون t برای چهار بعد جغرافیایی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی پایداری جمعیت

مطلوبیت عددی ظرفیت مورد آزمون = ۳						
مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری
فاصله اطمینان ۹۵ درصد						تفاوت از حد
						مطلوب
پایین تر						
بالا تر						

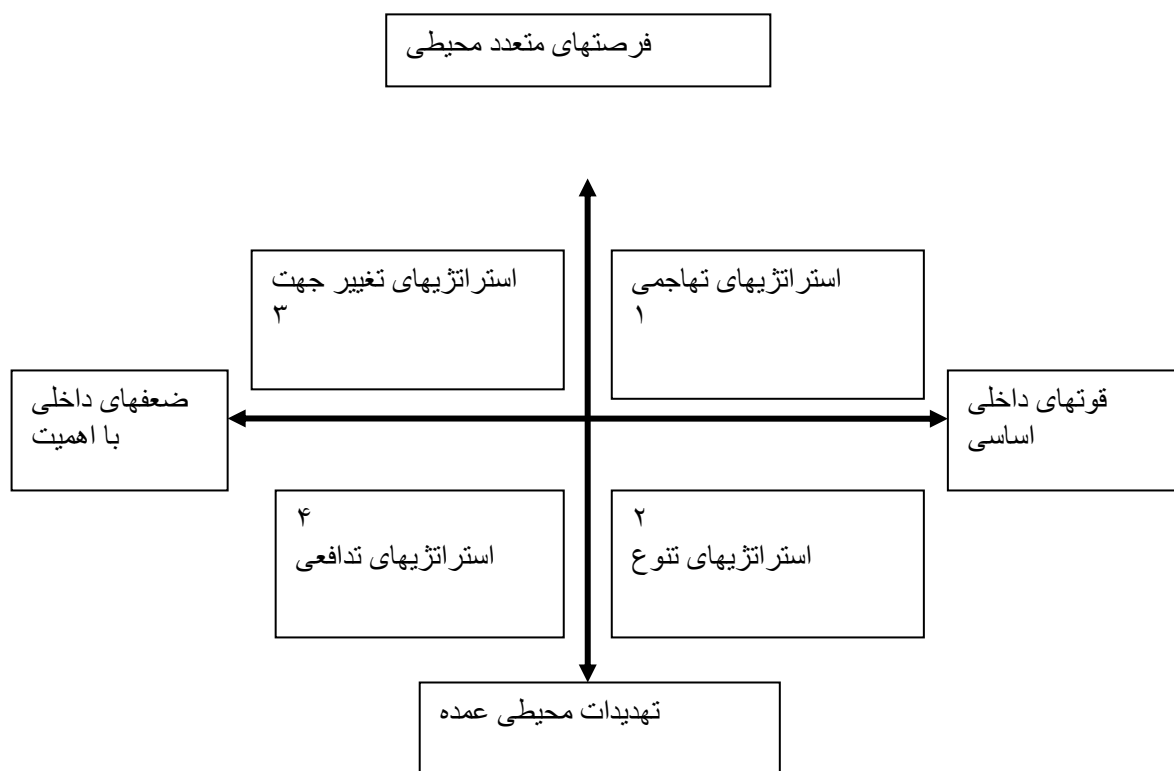
فرهنگی	۲/۷۶۵۰	۰/۴۳۸۷۵	۰/۰۲۰۶۸	-۱۱/۳۹۲	۱۳۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۳۵۰۰	-۰/۲۷۵۶	-۰/۱۹۴۴
اقتصادی	۲/۷۳۳۵	۰/۳۸۷۸۵	۰/۰۱۸۳۰	-۱۴/۵۵۹	۱۳۸	۰/۰۰۰	-۰/۲۶۶۴۸	-۰/۳۰۲۵	-۰/۲۳۰۵
کالبدی	۲/۷۸۵۶	۰/۴۵۸۴۳	۰/۰۲۱۶۱	-۹/۹۲۳	۱۳۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۱۴۴۴	-۰/۲۵۶۹	-۰/۱۷۲۰
جغرافیایی	۲/۷۸۴۶	۰/۴۵۷۴۳	۰/۰۲۸۶۱	-۹/۹۶۳	۱۳۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۱۴۴۴	-۰/۲۵۶۹	-۰/۱۷۲۰
کل	۲/۷۶۲۰	۰/۳۲۸۹۳	۰/۰۱۵۵۲	-۱۵/۳۳۵	۱۳۸	۰/۰۰۰	-۰/۲۳۸۰۵	-۰/۲۶۸۶	-۰/۲۰۷۵

مآخذ: یافته های تحقیق

با توجه به مقادیر جدول که مربوط به نتایج آزمون t است، چون سطح معنی داری (sig) با سطح اطمینان ۹۵٪ از ۰/۰۵ کمتر می باشد (sig= 0/00) در نتیجه فرض صفر رد و فرضیه پژوهشگر تایید می گردد. به عبارت دیگر می توان گفت که در تک تک ابعاد چهار گانه یاد شده و همچنین جمع این چهار بعد، پایداری جمعیت در سطح نامطلوبی قرار دارد. برای بررسی بیشتر و دقیقتر از روش آزمون تعیین ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده که نتایج آن در جدول ذیل آمده است.

جدول ۶. تحلیل همبستگی بین نمرات حاصل شده و شاخص های پایداری جمعیت

شاخص های پایداری جمعیت	نمرات حاصل شده از پرسشنامه شاخص های پایداری جمعیت و امنیت مرز	آزمون ضریب همبستگی پیرسون	
۰/۷۲۹	-	ضریب همبستگی پیرسون بین پایداری جمعیت و امنیت در مرزها	نمرات حاصل شده
۰/۰۰۰		سطح معناداری	
۱۵۰	۱۵۰	تعداد	
۱	۰/۷۲۹	ضریب همبستگی پیرسون بین پایداری جمعیت و امنیت در مرزها	شاخص های ابعاد پایداری جمعیت
-	۰/۰۰۰	سطح معناداری	
۱۵۰	۱۵۰	تعداد	

نمودار ۱. تجزیه و تحلیل SWOT برای روستاهای مرزی

در نمودار فوق تجزیه و تحلیل و نحوه استراتژیها در روستاهای مرزی تدوین شده‌اند نمودار شماره ۱ راهنمای تدوین استراتژی و ارائه آلترناتیو برای مدیران مرتبط است. روستاهای مرزی نیز چون سایر مجموعه‌های زیستی به عنوان مراکز برآورده کردن نیازهای اساسی زندگی عمل می‌کنند و این مهمترین عملکرد یک سکونتگاه روستایی است. هدف اساسی برنامه‌ریزیهای روستایی این است که به فضاهای سکونتی را عملکردی بدهند که در آن توسعه و بالندگی انسانی به وقوع بپیوندد. تغییرات عملکرد یک مکان بالقوه می‌تواند مثبت یا منفی باشد. همچنانکه عده ای مرزی بودن روستاها را اتفاقی مثبت و خوشایند برای روستا قلمداد می‌کنند و آن را موجب رشد اقتصادی و توسعه روستا می‌دانند. نکته مهم اینجاست که هر تغییر عملکردی نمی‌تواند مثبت باشد و در صورتی که این تغییرات برنامه‌ریزی شده و براساس اصول صحیح علمی نباشد موجب بروز اتفاقات خود انگیزه و ابهام عملکرد روستاها می‌شود و این مورد باید در استراتژی‌ها ی منتخب مورد استفاده قرار گیرد.

جدول ۷. نقاط قوت (Strenghts)

شماره	قوت ها
۱	ظرفیت بالای اقتصادی و حجم معاملات
۲	فضای جغرافیایی مناسب
۳	انجام تحقیق در مورد روستا

نزدیکی به مرز	۴
شیب مناسب توسعه کالبدی	۵
وسعت اراضی مناسب	۶
توپوگرافی مناسب	۷
راه دسترسی مناسب	۸
داشتن روحیه کار در میان ساکنین آن	۹
مناسب بودن قیمت املاک و زمین در روستا	۱۰

جدول ۸. نقاط ضعف (Weaknesses)

شماره	ضعف ها
۱	انزوای جغرافیایی
۲	وجود دامداری ها در داخل روستا و بوی نامطلوب
۳	نداشتن نظم هندسی کوچه ها و معابر
۴	نداشتن نقشه کاداستر ثبت املاک
۵	عدم شناسایی و اهمیت به ظرفیت های موجود
۶	نداشتن پیشینه صنعتی
۷	کم سواد بودن ساکنین
۸	عدم ثبات اقتصادی و وجود مشاغل کاذب
۹	ساخت و سازهای ضعیف و غیر استاندارد
۱۰	درآمد پایین و بهره وری پایین کار

عوامل خارجی مؤثر بر پایداری جمعیت در روستاهای مرزی

هدف این مرحله کندوکاو آثار محیط خارجی بر پایداری جمعیت در روستاهای مرزی جهت شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهایی است که این روستاها با آن مواجه است. در این راستا باید گفت که فرصت‌ها، مجموعه امکانات و قابلیت‌های خارج از محیط روستا و مؤثر بر کیفیت آن و همچنین تهدیدها مجموعه عوامل خارج از روستا محسوب می‌شوند که در عدم کیفیت این روستا تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم دارند. بر اساس مطالعات انجام شده مجموعه فرصت‌ها و تهدیدهای موجود و مؤثر بر اقتصاد که به صورت زیر قابل ترسیم است:

جدول ۹. فرصت‌ها (Opportunities)

شماره	فرصت ها
۱	گران شدن زمین و املاک در شهر که موجب می شود روستا در رقابت موجود مورد توجه قرار بگیرد
۲	نیاز به مشارکت مردمی یک فرصت برای جوانان با انگیزه روستا می باشد
۳	توجه به پژوهش های روستایی در برنامه ریزی های آتی
۴	قرار گیری روستا در توسعه آتی کشور
۵	احداث بازارچه های مرزی
۶	کمبود اراضی مناسب در شهرهای معین
۷	توجه به ارزش وسعت زمین در برنامه های اقتصادی
۸	بهبود وسائط نقلیه و حمل و نقل عمومی
۹	توجه به عدالت در استقرار کاربری های جدید
۱۰	بازنگری طرح هادی روستا و توسعه کاربری ها

جدول ۱۰ تهدیدها (Threats)

شماره	تهدیدها
۱	مهاجرت
۲	تخلیه جمعیتی روستاهای مرزی
۳	کم شدن ساخت و سازها
۴	نداشتن نقشه کاداستر ثبت املاک تهدیدی براس سرمایه گذاری املاک می باشد
۵	کاهش امنیت اجتماعی
۶	آسیب پذیری جوانان و نوجوانان در برابر تهدیدات اجتماعی
۷	تهدیدات فرهنگی توسط رسانه های خارجی
۸	ضعف اقتصادی مردم که می تواند تهدیدی برای مشارکت آنان در پروژه های عمرانی باشد
۹	آسیب پذیری منازل در برابر سیل و زلزله
۱۰	آسیب های اجتماعی ناشی از بیکاری

جدول ۱۱. جدول تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)

برنامه ریزی			امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	عوامل
بلند مدت	میان مدت	کوتاه مدت				
*	*		۰/۷۲	۴	۰/۱۸	S1 = ظرفیت بالای اقتصادی و حجم معاملات مرزی
*		*	۰/۶۸	۴	۰/۱۷	S2 = مشارکت های مردمی
		*	۰/۲۷	۳	۰/۰۹	S3 = توجه به پژوهش های روستایی در برنامه ریزی های آتی
*		*	۰/۲۷	۳	۰/۰۹	S4 = نزدیکی به مرز
*		*	۰/۲۷	۳	۰/۰۹	S5 = شیب مناسب
*	*		۰/۲۷	۳	۰/۰۹	S6 = وسعت اراضی مناسب
		*	۰/۳۶	۴	۰/۰۹	W1 = کیفیت پایین بهداشت
		*	۰/۳۲	۴	۰/۰۸	W2 = وجود دامداری ها در داخل روستا و بوی نامطلوب
		*	۰/۳۲	۴	۰/۰۸	W3 = نداشتن نظم هندسی کوچه ها و معابر
*	*		۰/۲۸	۴	۰/۰۷	W4 = نداشتن نقشه کاداستر ثبت املاک
		*	۰/۲۸	۴	۰/۰۷	W5 = عدم شناسایی و اهمیت به ظرفیت های موجود
*		*	۰/۶۴	۴	۰/۱۶	O1 = گران شدن زمین و املاک در شهر که موجب می شود روستا در رقابت موجود مورد توجه قرار بگیرد
*		*	۰/۴۸	۴	۰/۱۲	O2 = نیاز به مشارکت مردمی یک فرصت برای جوانان با انگیزه روستا می باشد
		*	۰/۴۴	۴	۰/۱۱	O3 =

توجه به پژوهش ها در برنامه ریزی های آتی					
=O4					
۰/۱۱	۴	۰/۴۴	*		تعیین جهات توسعه آتی
۰/۱۴	۴	۰/۵۴	*		T1 = اهمیت بهداشت و شیوع امراض
۰/۱۳	۴	۰/۵۲	*	*	T2 = وجود دامداری ها در داخل روستا و بوی نامطلوب
۰/۱۲	۳	۰/۳۶	*	*	T3 = نداشتن نظم هندسی کوچه ها و معابر تهدیدی برای برنامه های بازآفرینی شهری می باشد.
۰/۱۱	۳	۰/۳۳	*	*	T4 = نداشتن نقشه کاداستر ثبت املاک تهدیدی براس سرمایه گذاری املاک می باشد

تدوین راهبردها

برنامه‌ریزی راهبردی کمی با روش (QSPM)

(Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM)

راهبردهای رقابتی /تهاجمی (so)

در این راهبردها تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصتهای بیرونی استوار است که عبارتند از:

استفاده از نقاط قوت داخلی روستا و فرصت هایی که برای ارتقای پایداری جمعیت در آن ایجاد شده است؛

استفاده از ظرفیت های مناسب داخلی روستا در راستای افزایش سطح پایداری جمعیت در روستا؛

شایسته ترین بهره برداری از موقعیت جغرافیایی روستا به لحاظ نزدیکی به مرز

راهبردهای تنوع (st)

در تنوع بخشی بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی متمرکز بوده و شامل موارد زیر است:

استفاده از کلیه ظرفیت های داخلی روستا در راستای کاهش مخاطرات محیطی مانند سیل و زلزله

وجود نیروی انسانی جوان و با انگیزه در راستای افزایش مشارکت اجتماعی و توسعه

بهره گیری از کلیه ظرفیت های مناسب در راستای به حداقل رساندن آسیب های احتمالی مانند آسیب های اجتماعی؛

راهبردهای بازنگری (wo)

ضمن تاکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر بهره گیری از فرصت های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف فراروی بوده

و در برگیرنده موارد زیر است:

استفاده از مزایای مرزی بودن روستاها؛

استفاده از بازار رقابتی املاک که در سطح شهر های همجوار که موجب افزایش قیمت زمین های روستایی می باشد؛

به کارگیری نهادهای مختلف درگیر شهرستان سقز جهت حل مشکلات روستا در همه زمینه ها؛

راهبردهای تدافعی (wt)

این راهبردها بر رفع آسیب پذیری روستا تاکید داشته، عبارتند از:

تلاش بالا بردن پایداری جمعیت در روستا

ایجاد نظم هندسی و برنامه ریزی کالبدی مناسب

استفاده از ظرفیت‌های داخلی و خارجی روستا برای توزیع عادلانه کاربری‌ها و بازآفرینی شهری بر اساس تحلیل‌های فوق می‌توان گفت که در حال حاضر پایداری جمعیت در روستا با تهدیدهای جدی مواجه است اما با بکارگیری پتانسیل‌های موجود می‌توان با اتخاذ استراتژی تدافعی مشکلات روستا مورد نظر را تا حدود زیادی حل نمود در نتیجه می‌توان گفت فرضیه دوم نیز مورد پذیرش است.

۵. نتیجه‌گیری

گسست میان ظرفیت و حیات؛ بازخوانی یافته‌ها در پرتو زیست‌سیاست توسعه یافته‌های این پژوهش، پیش از آنکه گزارشی آماری از وضعیت پایداری روستاهای مرزی باشد، روایتی از یک گسست بنیادین میان «ظرفیت‌های سرزمینی» و «واقعیت‌های زیستی» در متن گفتمان توسعه است. میانگین نمرات پایداری در هر چهار بعد (جغرافیایی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی-اکولوژیکی) پایینتر از حد متوسط (۳ از ۵) قرار دارد و آزمون t تکنمون‌های با سطح معناداری ۰۰/۰، فرضیه صفر را رد و وضعیت نامطلوب پایداری جمعیت را تأیید میکند. از سوی دیگر، همبستگی معنادار میان شاخص‌های پایداری و متغیرهای پژوهش ($r = ۷۲۹/۰$) نشان می‌دهد که این ناپایداری نه معلول تصادف یا اراده فردی مهاجران، بلکه برآیند منظم و ساختاری سازوکارهایی است که حیات را در حاشیه سرزمینی به مخاطره می‌اندازند. اما پرسش محوری این است که چرا علیرغم برخورداری از «ظرفیت اقتصادی مرز»، جمعیت در این سکونتگاه‌ها تثبیت نمیشود؟

پاسخ را باید در منطق گفتمانی توسعه جستجو کرد؛ منطقی که در آن جمعیت مرزنشین نه به مثابه «سوژه زیستی» و منبع حیات سرزمینی، بلکه به مثابه «ابژه مدیریت» بازنمایی میشود. توسعه در مناطق مرزی غالباً به شکل «سیاست‌های جبرانی» ظاهر شده است؛ سیاستهایی که حیات را از بیرون تنظیم می‌کنند، بیآنکه پیوند درونی میان سوژه، مکان و معیشت را بازتولید کنند. تأسیس بازارچه‌های مرزی و صدور کارت مرزنشینان از مصادیق بارز این فنون حکومت‌مندیاند. این اقدامات اگرچه در کوتاهمدت بر بحران بیکاری و فقر اثرگذار بوده‌اند، اما به مثابه «مدیریت فقر» عمل کرده‌اند، نه «تولید حیات»؛ آنان جریان مصرف را در مرز فعال کرده‌اند، بیآنکه پایه‌های تولید، مالکیت و آینده‌نگری را در روستا مستقر سازند. نتیجه، شکلگیری «معیشت وابسته» و «اقتصاد رانت‌پذیر» است که در آن، فرصت اقتصادی مرز نه به سرمایه‌گذاری در مکان، بلکه به مصرفی شناور بدل میشود که هر لحظه میتواند بهسوی شهر یا خارج از کشور جابه‌جا شود.

این تفسیر، پارادوکس مشاهده‌شده در تحلیل SWOT را توضیح میدهد: نقاط قوت (ظرفیت اقتصادی مرز و توپوگرافی مناسب) و فرصتها (احداث بازارچه‌های مرزی و گران شدن زمین شهری) علیرغم وجود، نتوانسته‌اند در برابر نقاط ضعف (انزوای جغرافیایی، نبود نقشه کاداستر و بهره‌وری پایین) و تهدیدها (مهاجرت و تخلیه جمعیتی) مقاومت کنند. به‌ویژه «نبود نقشه کاداستر» از منظر زیست‌سیاسی معنادار است: تا زمانی که زمین به مثابه دارایی قابل ثبت و انتقال درنیايد، زندگی نمیتواند در مکان «لنگر اندازی» کند و سرزمین، فضایی «غیرقابل تملک» باقی می‌ماند که در آن پیوند سوژه و مکان هرگز صورت‌بندی حقوقی و اقتصادی نمی‌یابد. به سخن دیگر، روستاهای مرزی به «نامکان»هایی بدل شده‌اند که ظرفیت دارند، اما حیات را در خود نگه نمی‌دارند.

امنیت: از نظم انضباطی تا امنیت زیست‌مبنا

بوزان (۱۳۹۷: ۳۷) به درستی بر معماگونه‌گی مفهوم امنیت و ساده‌اندیشی هر کوششی برای درک آن بدون آگاهی از تناقضها و نارساییهای درونیش تأکید کرده است. با این حال، در چارچوب زیست‌سیاست، این پیچیدگی ریشه‌های عمیقتر دارد: امنیت نه صرفاً «نبود تهدید» علیه قلمرو، بلکه «قابلیت بازتولید حیات» در یک زیستبوم اجتماعی-فضایی است. تفکیک رایج میان امنیت عینی (نظم انتظامی و پلیسی) و احساس امنیت (بعد ذهنی) در مناطق مرزی معنای ویژه‌های مییابد؛ ممکن است در نوار مرزی نظم انضباطی مستقر باشد، اما سوژه‌ها به دلیل شکنندگی معیشت، فقدان خدمات، و رهاشدگی فضایی، احساس ناامنی کنند. این گسست میان امنیت عینی و امنیت ذهنی، همان گسستی است که این پژوهش در سطح پایداری جمعیت بازنمایی کرده است.

از منظر بهداشت روانی اجتماعی، امنیت شرط امکان «برنامه‌ریزی زندگی» است: فرد امن، برای آینده قابل پیشبینی خود برنامه میریزد و فرد ناامن، تمام توانش صرف مقاومت در برابر پیامدهای ناامنی میشود. در روستاهای مرزی سقز و بانه، فقدان امنیت زیستمنا دقیقاً به همین معنا تجربه می‌شود که ناتوانی در برنامه‌ریزی برای آینده، تضعیف حس تعلق به مکان، و در نهایت، مهاجرت به مثابه «خروج از سرزمین». مهاجرت در اینجا نه یک تصمیم فردی صرف، بلکه «رأی خاموش» سوژه‌هایی است که حیاتشان در مکان دیگر قابل بازتولید نیست. از اینرو، «تخلیه زیستی» روستاهای مرزی، نه صرفاً یک مسئله آماری، بلکه نشانه افول مشروعیت گفتمان توسعه در حاشیه‌های سرزمینی است؛ فضای خالی از جمعیت، فضایی است که حاکمیت در آن حضور زیستی خود را از دست داده است.

اولویت‌بندی راهبردی: تقدم تثبیت حیات بر رشد

نتایج مدل QSPM که راهبردهای تدافعی را در اولویت قرار می‌دهد، نه نشانه بدبینی راهبردی، بلکه منطق «اولویت زیستی» است؛ پیش از آنکه بتوان به توسعه و رشد اندیشید، باید ابتدا ریزش جمعیتی را متوقف کرد. راهبردهای تدافعی در این چارچوب، سیاست‌های «تثبیت حیات» هستند؛ یعنی توزیع عادلانه کاربریها، تنوع‌بخشی به کارکردهای روستایی، و بهره‌برداری از ظرفیت‌های درونی برای حفظ حداقلی امکان زیست در مرز. این راهبردها دقیقاً بدان دلیل در اولویت‌اند که در شرایط کنونی، راهبردهای تهاجمی و رقابتی متضمن ظرفیت‌های نهادیای هستند (ثبت مالکیت، بهره‌وری، زیرساخت) که در منطقه غایب‌اند. به سخن دیگر، پیش از «سیاست بهبود زندگی»، باید «سیاست حفظ زندگی» مستقر شود؛ و این، جوهره امنیت زیست‌منا در مناطق مرزی است.

این پژوهش نشان داد که ناپایداری جمعیت در روستاهای مرزی سقز و بانه، معلول نبود ظرفیت نیست، بلکه برآیند گسستی است که گفتمان توسعه میان «اقتصاد مرز» و «حیات جمعیت» ایجاد کرده است. جمعیت در این مناطق نه یک متغیر آماری، بلکه بدنه زیستی حاکمیت و امنیت سرزمینی است؛ پایداری آن، هم شرط و هم غایت توسعه در نواحی مرزی به شمار میرود. تا زمانی که امنیت به معنای «امنیت حیات روزمره» یعنی معیشت پایدار، مالکیت ثبت‌شده، خدمات متنوع و امکان برنامه‌ریزی آینده بازتعریف نشود، هیچ ظرفیت اقتصادی‌ای نمی‌تواند جمعیت را در مرز تثبیت کند. بنابراین، راه برونرفت از بحران تخلیه زیستی مرزها، نه در تشدید کنترل انضباطی، بلکه در بازاندیشی خود گفتمان توسعه است؛ بازاندیشی‌ای که در آن، مرز از «فضای امنیتی» به «فضای حیات» و جمعیت از «ابژه مدیریت» به «سوژه توسعه» بدل می‌شود. در این بازاندیشی جمعیت پایدار یکی از ابزارهای توسعه می‌باشد و به همراه خود امنیت می‌آورد. ابتدا باید حد کمیت مورد انتظار در روستاهای مورد مطالعه ماندگار شوند سپس در مرحله ی بعد باید

سراغ کیفی سازی آن مانند سطح تحصیلات، مهارت، آموزش، و... رفت. زمانی که تخلیه ی زیستی صورت بگیرد سایر متغیرهای وابسته و پیش شرط ها بی معنا می شود.

۸. پیشنهادها

الف) پیشنهادهای راهبردی (منطبق بر راهبردهای تدافعی (WT):

۱. توزیع عادلانه کاربریها و خدمات در سطح روستاهای مرزی به منظور تثبیت حداقلی امکان زیست و جلوگیری از تخلیه جمعیتی؛

۲. تنوع بخشی به خدمات و کارکردهای روستایی (آموزشی، بهداشتی، تفریحی و مالی) تا روستا از کارکرد صرفاً مسکونی به «فضای زندگی روزمره» ارتقا یابد؛

۳. بهره برداری نظاممند از ظرفیت اقتصادی مرز (بازارچه های مرزی) در قالب سازوکارهایی که معیشت وابسته و رانت پذیر را به اقتصاد تولیدمحور و مکان پایه تبدیل کنند؛

۴. سیاست های تشویقی نهادهای محلی (بخشداریها و دهیاریها) در جهت ساخت وساز و بهسازی مسکن در روستاهای مرزی به مثابه ابزار لنگراندازی جمعیت در مکان؛

۵. تلاش برای برندسازی اقتصادی و فرهنگی روستاهای مرزی به منظور بازتولید «حس تعلق به مکان» و بازنمایی مثبت مرز در افق عمومی؛

۶. تکمیل نقشه کاداستر و ساماندهی حقوق مالکیت در نوار مرزی به مثابه پیش شرط حقوقی-اقتصادی تثبیت حیات در مکان.

ب) پیشنهادهای پژوهشی: ۱. واکاوی بازنمایی مرز و جمعیت مرزنشین در اسناد فرادست توسعه با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی؛ ۲. مطالعه تطبیقی الگوهای پایداری جمعیت در سایر نوارهای مرزی کشور برای شناسایی سیاست های موفق تثبیت حیات؛ ۳. پیمایش تجربه زیسته مهاجران بازگشته یا ساکنان در آستانه مهاجرت، با تمرکز بر احساس امنیت، حس تعلق به مکان و تصویر ذهنی از آینده روستا.

۶. قدردانی و سپاسگزاری

بدین وسیله از داوران و عوامل اجرایی نشریه تشکر می شود.

۷. مشارکت نویسندگان

۸. منابع مالی

این مقاله حاصل پژوهش مستقل نویسنده است و برای نوشتن آن، از هیچ سازمانی حمایت مالی دریافت نشده است.

۹. تعارض منافع

بنا به اظهار نویسنده، در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Ahmadi, Y., & Alipoor, P. (2025). Development and population: An analysis of population decline trends based on a development-oriented approach (A case study of Sarvabad County in Kurdistan Province). <https://doi.org/10.22080/ssi.2025.28273.2241> (In Persian).
- Ahmadi Shirku, & Tavakoli, M. (2015). Analysis of spatial population movements in rural settlements (A case study of the Central District of Sardasht County). (In Persian).
- Ahmadifar, R., & Abdahzadeh, S. (2024). The border–security dichotomy: A study of the role of border markets in the perception of economic and social security among border rural residents. (In Persian).
- Anabestani, A. A. (2014). The role of rural municipalities in population sustainability of rural settlements: A case study of Meymand District, Fars Province. (In Persian).
- Buzan, B. (2018). People, states and fear. Translated by the Strategic Studies Research Institute. Tehran: Strategic Studies Research Institute Publications. (In Persian).
- Christakopoulou, S., Dawson, J., & Gari, A. (2001). The Community Well-Being Questionnaire: Theoretical Context and Initial Assessment of Its Reliability and Validity. *Social Indicators Research*, 56(3), 319–349. <https://doi.org/10.1023/A:1012478207457>.
- Claude, Lumane P, 2024, Community Activeness, Success, and Well-being: A Comparative Case Study of Four Pennsylvania Rural Communities, A
- DaVanzo, J. (1981). Microeconomic Approaches to Studying Migration Decisions. In G. F. De Jong & R. W. Gardner (Eds.), *Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries* (pp. 90–129). Pergamon Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-026305-2.50010-3>.
- Elder, G. H., King, V., & Conger, R. D. (1996). Attachment to Place and Migration Prospects: A Developmental Perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 6(4), 397–425.
- Felski, R. (1999). The Invention of Everyday Life. *New Formations*, 39, 15–31. <https://doi.org/10.1080/14649365.2010.523840>
- Forouzanfar, A. (1999). The population crisis must be addressed. (In Persian).
- Foucault, M. (2004). The birth of biopolitics. Translated by R. Najafzadeh. Ney Publishing. (In Persian).
- Garasky, S. (2002). Where Are They Going? A Comparison of Urban and Rural Youths' Locational Choices after Leaving the Parental Home. *Social Science Research*, 31(3), 409–431. [https://doi.org/10.1016/S0049-089X\(02\)00007-8](https://doi.org/10.1016/S0049-089X(02)00007-8).
- Garasky, S., Haurin, R., Haurin, D., 2021, Group Living Decisions as Youth, Transition to Adulthood, *Journal of Population Economics* 14 (2), PP. 329–349.
- Ghaffarimoghadam, Z., & Sabouhi, M. An examination of the factors affecting rural-to-urban migration in Iran. (In Persian).
- Ghasemi, M. (2016). Explaining the relationship between population and sustainable rural development: A case study of Mashhad County. (In Persian).
- Hosseinzadeh, K. (2016). The role of activity diversification in the sustainability of the rural economy: A case study of Marhamatabad-e Miyani Rural District, Miandoab County. (In Persian).
- Irani, J. (2008). Geography of Kurdistan Province. Tehran: Iran Textbook Printing and Publishing Company. (In Persian). Its Reliability and Validity, *Social Indicators Research*, Vol. 56, No. 3 (Dec., 20PP. 321–351.
- Islamic Revolution Housing Foundation. (2012). Rural guide and physical development plans of Kurdistan Province. Technical and Studies Office of the Housing Foundation, Sanandaj. (In Persian).
- Kalantari, S. (2016). Estimation and comparison of population indicators in Iran and selected developed and developing countries. (In Persian).
- Ketabi, A. (2008). An introduction to demographic thought and theories. 5th ed. Institute for Humanities and Cultural Studies. (In Persian).
- Mahdavi, M., et al. (2004). The role of physical-geographical factors in the instability and rural migration of Zanzan Province. *Geographical Research*, 48, 201–220. (In Persian).
- Mahmoudi, A. (2015). The structure of border market exchanges in the trade and economy of border regions. Institute for Trade Studies and Research. (In Persian).
- Rostam Alizadeh, R. (2013). Factors Affecting the Retention of Rural Youth: A Case Study of Ahar County. (In Persian). <https://doi.org/10.22059/jrur.2013.36492>

- Roustaei, S. (2020). Examining the relationship between population density and social sustainability: A case study of Urmia City. (In Persian).
- Saraei, H. (1997). The first stage of Iran's demographic transition. (In Persian).
- Sarrami, H. (2019). The relationship between population and security. (In Persian).
- Statistical Center of Iran. (2016). Gazetteer of the villages of Kurdistan Province. Tehran: Statistical Center of Iran Publications. (In Persian).
- Statistical Center of Iran. Results of the general population and housing censuses of 2006 and 2016. (In Persian).
- Taghdisi, A., & Ahmadi Shapourabadi, M. A. (2012). Migration and population aging in rural Iran: A challenge to sustainable rural development. (In Persian).
- Zangeneh, Y. (2010). Quantitative analysis of migration and population growth in Sistan and - Baluchestan Province in relation to labor market developments during 1986–2006. (In Persian).
- Zanjani, H. (2010). Understanding and analyzing population in rural studies. Tehran: Islamic Revolution Housing Foundation Publications. (In Persian).